

NACIONALNI MUZEJ NA VJETROMETINI POVIJESTI

IVANA HANAČEK □ BLOK, Lokalna baza za osvježavanje kulture, Zagreb

Najdragocjeniji artefakti izvučeni su sredinom prosinca 2017. iz čuvaonice zagrebačkoga Hrvatskog povijesnog muzeja kako bi pokazali djelić onoga što u nekoj maglovitoj budućnosti možemo očekivati u stalnom postavu te institucije. Izložba pod nazivom *Nedostupna baština – tajne čuvaonica Hrvatskog povijesnog muzeja*, otvorena 12. prosinca 2017. u baroknoj palači Oršić-Rauch, u kojoj Muzej djeluje više od pola stoljeća, trebala je upozoriti javnost na neuspješan pokušaj rješavanja problema prostora i podsjetiti na nikad ostvaren plan preseleženja Muzeja s Gornjega grada u zapadni dio Zagreba, odnosno u prostore nekadašnjih hala Tvornice duhana Zagreb. U povodu izložbe, a i ususret 2018., koja je proglašena *europskom godinom baštine*, razgovarali smo s dugogodišnjom kustosicom Hrvatskoga povijesnog muzeja Elom Jurdanom.

Susreli smo se na ulazu u sjeverno krilo palače – u kojoj se Muzej, zajedno s bujajućom čuvaonicom, predugo tiska – kako bismo zajedno pogledali što je tim od četrnaest kustosa predstavio javnosti. *Izložba nema jednu, jedinstvenu priču niti je prati standardni linearni narativ*, objašnjava kustosica naglašavajući tzv. točkasti koncept, što znači da je postav kreiran na temelju najatraktivnijih artefakata iz fundusa pri čemu svaki funkcionira kao zasebna “točka” izložbe, ali i točka u povijesti koju s drugim artefaktima povezuje samo labavo postavljena tema (politika, gospodarstvo, kultura, obrazovanje, mediji...). Tom su gestom kustosi u širokom luku zaobišli anakroni linearni narativ, ali i “ideološke sukobe” u interpretaciji povijesti koje bi takav pristup neminovno generirao.

U ostakljenim vitrinama, od kojih su neke prekrivene drvenim vratašcima koja pozivaju posjetitelje da ih otvore kako bi istražili “skriveno blago”, izložen je šarolik spektar eksponata: od svilenih baroknih ženskih cipelica na petu do gumenih igračaka Disneyjevih likova iz danas propale tvornice *Biserka*; od kočije u kojoj je 1928. na groblje Mirogoj prevezeno tijelo Stjepana Radića do fotografija s pogreba splitskog kralja *funka* Dina Dvornika... Svojevrsni kontrapunkt izlošcima čine radovi suvremenih umjetnika poput Borisa Cvjetanovića, Mladena Stilinića ili Sanje Iveković, također iz fundusa Muzeja, koji su ujedno i jedini interpretativni glas u ovom “*Wunderkammeru* povijesti hrvatskih zemalja”.

Bezdomna institucija

Instalacija *Nada Dimić* Sanje Iveković tako progovara o heroini komunističkog pokreta, ali i o uništenju istoimene tvornice te o popratnim špekulacijama sa zemljištem u središtu Zagreba. Time je teret interpretacije društveno-političkih preokreta suvremene povijesti vezanih za osjetljive teme elegantno prebačen na leđa umjetnika, pri čemu se kritička oštrica komentara smekšava austom umjetnosti. Spomenuti rad Sanje Iveković ujedno uvodi u još jednu temu – temu javnog prostora i industrijske baštine, koja ima osobito značenje baš za ovaj muzej. Pitanje je na izložbi vrlo decentno pokriveno komentarom kustosice Jurdane, također omekšanim smještanjem uz “umjetničku” instalaciju napravljenu od terakotnih tegli i umjetnih suncokreta.

Pod naslovom *Muzej je (od)rastao neplanski i usput* komentar daje štru kronologiju razvoja te institucije od 1940., kada Muzej u Banovini Hrvatskoj dobiva svoj

sl.1. Plakat izložbe “Nedostupna baština – tajne čuvaonica Hrvatskog povijesnog muzeja”
Autor plakata i vizualnog identiteta izložbe:
Milan Trenc

sl.2. Pogled na zgradu Hrvatskog povijesnog muzeja, Matoševa 9, Zagreb

sl.3.-6. Pogled na izložbene dvorane tijekom izložbe "Nedostupna baština - tajne čuvaonica Hrvatskog povijesnog muzeja"

prvi proračun, do 2017., koja je označena kao deseta godina otkako je Muzeju dodijeljena zgrada Tvornice duhana Zagreb, čija adaptacija za muzejsku namjenu još nije ni počela. No saga o toj – još uvijek na neki način bezdomnoj – kulturno-obrazovnoj instituciji znatno je dulja i kompleksnija te povezana s naglim promjenama u shvaćanju i tumačenju nacionalne povijesti i muzeja, ali i sa stanjima u proračunima za kulturu te sa širim društveno-ekonomskim procesima poput dezindustrializacije. Stoga je ironično da povijest HPM-a u metanarativu otvara upravo onu priču koja se izložbom pokušava, ali ne može, izbjeći.

Naime, povijest nacionalne muzejske institucije zapravo seže u sredinu 19. st., kada je osnovan Narodni muzej s *historičkim* odjelom. U jeku zanosa vezanoga za narodni preporod, domaće se plemstvo, zajedno sa zametcima buržoazije, angažiralo u prikupljanju i doniranju prvih predmeta iz vlastitih zbirki, pa čak i novca za otkup koji će činiti temelj budućeg fundusa. No zgrada za *historičku* namjenu Narodnoga (što je u tom vremenu značilo nacionalnoga) muzeja pokazala se ipak kao prevelik zalogaj za domaću vladajuću klasu, pa ona nikada nije izgrađena. Osnivanje Banovine Hrvatske očito je poslužilo kao nov poticaj za učvršćivanje nacionalnih institucija, pa se u tom razdoblju pojedini odjeli Narodnog muzeja osamostaljuju, uključujući Arheološki i Povijesni, koji su od tada do kraja Drugoga svjetskog rata dijelili privremeni prostor u zgradi Akademije znanosti i umjetnosti.

Pitanje prioriteta

Naznake nekih ambicioznijih muzejskih rješenja pojavljuju se tek nakon 1945., kada se osniva Muzej narodnog oslobođenja (kasnije poznat kao Muzej revolucije), pri čemu nalog za skupljanje građe iz narodooslobodilač-

ke borbe dobiva dotadašnji Povijesni muzej. Kad je riječ o događajima nakon oslobođenja, čini se da dominiraju neobični nesporazumi: prema interpretaciji muzeologinje Ankice Pandžić u jednome od malobrojnih tekstova objavljenih o povijesti te institucije, *djelatnost Hrvatskog državnog povijesnog muzeja [1945.] gotovo je likvidirana. Održala se samo zahvaljujući nekolicini odgovornih i ustrajnih muzealaca, entuzijasta koji su i u tim okolnostima nastojali sačuvati muzejsku građu.* No kako saznajemo dalje, Povijesni muzej ne samo da nije ukinut, već je od 1952. ponovo pod upravom Akademije, da bi ga 1962. preuzeo Narodni odbor grada Zagreba.

Već potkraj 1950-ih Povijesnom je muzeju donirano današnje sjedište, palača Oršić-Rauch, ali kao privremeno rješenje. Novi Muzej revolucije naroda Hrvatske smješten je pak u Meštrovićev paviljon. U tom je smislu zanimljivo primijetiti sljedeće: ako je Povijesni muzej "jedva preživio" promjenu režima 1945., Muzej revolucije nije preživio promjenu 1990-ih. Taj je muzej ukinut odnosno "spojen" s Hrvatskim povijesnim muzejom (sada kao s državnim, a ne gradskom institucijom) koja je tada dobila i cjelokupni fondus Muzeja revolucije naroda Hrvatske, a ostala je u neadekvatnom prostoru što joj ga je još 1950-ih privremeno dala socijalistička vlast. Idućih petnaest godina pitanje prostora za tu novo-staru nacionalnu muzejsku instituciju očito nije bilo na listi prioriteta.

Tek 2007., u mandatu ministra kulture Bože Biškupića, Muzeju je dodijeljen prostor bivše Tvornice duhana Zagreb (TDZ-a). Za razliku od drugih zagrebačkih objekata industrijske baštine 19. stoljeća, koja se sustavno (i planski) zanemaruje do propadanja (npr. tvornica Badel, Paročin, Bubara), TDZ pripada očuvanijim objektima. Doduše, sama je zgrada očuvana ponajprije zahvaljujući kontinuiranoj proizvodnji duhanskih proizvoda od 1881. do 2006., kada je po nalogu novog vlasnika – TDZ-u

dotad konkurentne Tvornice duhana Rovinj (Adris grupe) – proizvodnja prekinuta, unatoč štrajkovima i otporima radnika i sindikata. Repovi vezani za tu prodaju državne tvornice privatnom konkurentu te kasniji državni otkup napuštene nekretnine od novog vlasnika za 70 milijuna kuna još se uvijek vuku.

Muzej u raljama privatizacije

I nije taj kupoprodajni ping-pong između države i Adris grupe oko TDZ-a jedini privatizacijski skandal vezan za tu zgradu. Prilagodba prostora u muzej trebala se provesti na načelu privatno-javnog partnerstva, o čemu je odlučeno za mandata Andreje Zlatar Violić. Povjesničarka umjetnosti Snješka Knežević, stručnjakinja za pitanja zaštite spomenika kulture, za Bilten objašnjava: *Petljanje i pripetavanje s muzejom smatram hrvatskom nacionalnim kulturnom sramotom. A skandaloznom ideju da se kapitalni kulturni projekt realizira prema modelu privatno-javnog partnerstva, kako je najavljeno 2013. godine. To neupitno upućuje na nezainteresiranost politike za kulturu, ili na poznate izgovore: nema novaca, pa će "uskočiti" privatnik s osobitim smislom za kulturu. Što privatnik ima s tim muzejom? Što će mu se ondje "unajmiti" u ime partnerstva, kakav će biti njegov utjecaj na muzej i – uopće zašto bi netko dao tako veliku svotu da se za deset godina bespovratno povuče?*

Zgrada TDZ-a danas zjapi prazna i propada. Doduše, u njezinu je dvorištu niknuo poslovni toranj Adris grupe koji možemo svrstati u top tri najlošije interpolacije korporativne arhitekture u povijesnoj jezgri Zagreba. *Iza pre-dimenzioniranog i arhitektonski mnogo pretencioznijeg poslovnog sklopa stoji moćna i bogata korporacija, koja u našem društveno-političkom sistemu može sve što hoće. Kad je država nemalim novcem od Adrisa kupila staru tvorničku zgradu, a prije nego što je 2007. raspisan natječaj za novu Adrisovu zgradu, trebalo je definirati odnos dvaju sadržaja i interesa: javnog, kulturnog i korporacijsko-poslovnoga. U tome je prednost, ili barem nužno poštovanje trebao dobiti muzej, smatra Knežević.*

Tom bi se temom mogla pozabaviti vojska istraživačkih novinara da ta profesija nije na umoru. Ovako se njome bavi samo Državno odvjetništvo, koje, doduše poprilično usporeno, cijeli slučaj istražuje već godinama. U međuvremenu, način na koji se sudbina jedne takve nacionalne institucije kao što je Hrvatski povijesni muzej ispreplela s privatizacijskim skandalom može poslužiti kao zanimljiva ilustracija i sudbine nacije u procesu "tranzicije". Sav patriotski zanos očito nije bio dovoljan da temeljne kulturne ustanove izbjegniju sustavska ograničenja položaja u kojemu se našla (ili u koji je bačena) cijela zemlja.

S idejom da fundus Hrvatskoga povijesnog muzeja zaslužuje da bude adekvatno izložen nije se teško složiti. No adekvatan tretman ne samo muzeja, nego i hrvatske kulture općenito, možda će zahtijevati još jedan širi

društveno-politički zaokret, poput onih kakve je povijest Hrvatskoga povijesnog muzeja već zabilježila.

Primljeno: 21. prosinca 2017.

Preuzeto u dogovoru s autoricom iz: Bilten | regionalni portal <http://www.bilten.org>, 21.12.2017., po Creative Commons licenci

A NATIONAL MUSEUM ON THE WINDSWEPT PLAIN OF HISTORY

Among the institutions that have since the 19th century constituted the cultural pillars of projects of national states, some museums have a very prominent place. It is the more unusual then that the Croatian History Museum is still to this day an unwanted child, a good illustration of the clash between the dominant ideology of Romantic nationalism and the transitional reality on the outskirts of Europe.

The exhibition entitled *Inaccessible Heritage – Secrets of the Stores of the Croatian History Museum*, opened in the Baroque Oršić-Rauch Palace in which the Museum has been working for more than half a century, is intended to draw the attention of the public to the unsuccessful attempt to address problems with premises and recall the plan, never accomplished, to move the Museum from the Upper Town to the western part of Zagreb, that is, to the premises of the former Zagreb Tobacco Factory.

Some of the most valuable artefacts have been extracted from the stores of the Zagreb Croatian History Museum in order to show just a little bit of what in some hazy future might be expected from a permanent display of that institution.

Prompted by the exhibition, as well as by the forthcoming European Heritage Year, 2018, the author spoke with long-time curator of the Croatian History Museum, Ela Jurdan.